

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Бердар М.М.,
Ценклер Н.І.

У статті розкривається “економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва” на основі аналізу гнучкості підприємства та досягнутого рівня економічного потенціалу. Досконалий економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва є об’єктивною умовою ефективного функціонування країни в умовах ринкових перетворень.

Ключові слова: економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва, гнучкість підприємств в умовах ринкових перетворень, економічний потенціал, технічний розвиток, економічні важелі, економічні методи, економічна система, трудовий, інвестиційний та інноваційний потенціал.

ВСТУП

В умовах реформування економіки України активізувався процес пошуку управлінських рішень, які забезпечують підвищення ефективності функціонування промисловості. Досконалий економічний механізм регулювання розвитку промислового виробництва є об’єктивною умовою ефективного функціонування країни в умовах ринкових перетворень.

Нестабільність економіки обумовлює необхідність для кожного суб’єкта господарювання в галузі промисловості постійно шукати шляхи підвищення ефективності своєї діяльності, прогнозувати та планувати розвиток підприємства згідно з потребами ринкової економіки. Ефективний розвиток промислового виробництва в Україні неможливий без активізації інвестиційного процесу, удосконалення законодавчої бази. В умовах погіршення матеріальної бази промислових підприємств, високих трудових та матеріальних витрат, недосконалості виробничих зв’язків проблема економічного регулювання розвитку промислового виробництва набуває особливого значення.

Проблеми розвитку промисловості завжди знаходилися в центрі уваги вітчизняних вчених. Проте окремі аспекти вимагають детальнішого опрацювання. Недостатньо розглянуті питання регулювання промислового виробництва і гнучкості підприємства в умовах ринкових перетворень. Наукою й практикою майже не досліджений економічний потенціал

як чинник ефективного розвитку промислового підприємства. Тому метою даної статті є висвітлення ефективного економічного механізму регулювання розвитку промислового виробництва на основі врахування таких складових, як гнучкості підприємства та рівень економічного потенціалу.

Існують різні підходи до визначення поняття «економічний потенціал». Так, А.Н. Румянцев, розглядаючи економічний потенціал як об’єкт політекономічних досліджень, розуміють його як сукупну здатність галузей народного господарства виробити промислову і сільськогосподарську продукцію, здійснювати капітальне будівництво, транспортування вантажів, робити послуги населенню у визначенні історичний момент [12]. Г.М.Гуров вважає, що величину економічного потенціалу вони ставлять у залежність від кількості і якості трудових ресурсів, виробничих потужностей у промисловості, сільському господарстві, на транспорті, досягнень науки і техніки, ресурсів розвіданих корисних копалин, ступеня розвитку невиробничої сфери. У даному визначенні автори передбачають деякий розподіл економічного потенціалу на елементи, що у сукупності складають виробничі сили суспільства. Інші автори вважають, що економічний потенціал являє собою сукупну здатність наявних ресурсів матеріальних фондів і людей забезпечити оптимальний рівень виробництва продукції і послуг при найбільш повному використанні продуктивних сил країни відповідно до характеру виробничих відносин [24].

Зокрема Е.Л.Каплан говорить, що економічний потенціал розглядається як самостійна економічна категорія - елемент системи вищого порядку, а елементами другого порядку є: виробничий, науково-технічний, трудовий, природно-ресурсний і інші потенціали. Зрозуміло, що така точка зору існує під впливом політичної ситуації в умовах со-

Бердар Маргарита Михайлівна, начальник Тячівського управління статистики, пошукувач кафедри економіки, менеджменту та маркетингу Ужгородського національного університету

Ценклер Наталія Іванівна, професор, завідувач кафедри обліку та аудиту Ужгородського інституту інформатики, економіки та права

ціалізму. При цьому відзначається, що основою забезпечення економічного росту є економічний потенціал, а науково-технічний потенціал - його складовою частиною. Пропонується економічний потенціал розглядати у вигляді чотирьох взаємопов'язаних блоків - «природа - трудові ресурси - виробничі ресурси - природа» [19]. Економічний потенціал зв'язується з виробничими можливостями суспільства, що, у свою чергу, визначаються діючими продуктивними силами і запасами всіх ресурсів [18]. Включаючи в ресурси резервні фонди, виробничі фонди і обігові фонди (у матеріальній їхній частині), основні виробничі фонди і величину річного споживання оборотних фондів, автори показують можливість кількісного визначення економічного потенціалу, оскільки економічний потенціал у цьому трактуванні структурно збігається із сукупною величиною виробничих фондів.

У Д.В.Василичева існувала точка зору, що економічний потенціал за своїм об'єктивним змістом являє собою накопичену працю, що проявляється в системі відтворення на рівні задоволення суспільних, кількісних і особистих потреб, а його величина визначається абсолютним розміром виробленої продукції і послуг [17].

С.Я.Салигин бачить, що категорія економічного потенціалу розглядається й у контексті ефективності суспільного виробництва. Пропонується визначати ефективність суспільного виробництва як ступінь використання економічного потенціалу. При цьому для характеристики потенційних можливостей визначеної території використовуються такі категорії, як народногосподарський потенціал, економічний потенціал, і між ними не проводяться розходження [20].

Для досягнення мети дослідження вирішувались такі завдання:

- вивчення особливостей розвитку промислового виробництва у Закарпатській області;
- дослідження поняття гнучкості промислового підприємства в умовах ринкових перетворень;
- висвітлення ролі економічного потенціалу як чинника ефективного розвитку промислового підприємства.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є роботи вітчизняних і зарубіжних науковців. Для вирішення поставлених у роботі задач використовувались рекомендації, вивчалися закони та нормативні акти України з економічних питань, були використані методичні та статистичні матеріали.

Таким чином, наступна частина статі складається з першого розділу, якій висвітлює питання гнучкості підприємств як складової економічного механізму розвитку виробництва та другого розділу, що акцентує на ролі економічного потенціалу як чинника ефективного розвитку промислового підприємства. У висновках узагальнюються основні результати роботи та даються рекомендації щодо майбутнього дослідження.

1 СТІЙКИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА І ГНУЧКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Дослідження перехідних процесів у соціально-економічному розвитку пов'язано не тільки з нескінченною складністю економічної діяльності, але і з особливим характером предмета досліджень - перехідних процесів, що не дозволяють зафіксувати їхню визначеність, оскільки вони відносяться не до стаціонарної, а до динамічної групи. Перехідні стани економічних систем характеризуються розривом у їхньому лінійному розвитку. Нагромадження змін на різних рівнях соціально-економічної організації обумовлює її якісну трансформацію. Періодичне поновлення таких перехідних станів зовні виявляється в послідовній зміні періодів стабільності і нестійкості, процвітання і стагнації, підйомів і спадів економічної активності.

В Україні з радянських часів до цього часу уже виявилася глибока криза сформованої системи господарювання. Одночасно відбувається підвищення ділової активності: створюються нові форми господарювання, набуває розвитку конкуренція.

Вибір шляхів економічного розвитку будь-якої країни у великій мірі залежить від впливу внутрішніх процесів, але в той же час було б помилкою виключити вплив зовнішніх (міжнародних) факторів, хоча б через об'єктивно існуючу взаємозалежність у розвитку всіх країн. Безсумнівно існують відмінності ролі економічних перетворень у країнах, що розвиваються, де ще не закінчився процес адаптації національного господарства до закономірностей функціонування світового ринкового господарства, і в індустріально розвинутих країнах зі зрілою і стійкою системою ринкових відносин. Для першої групи країн найкращі (хоча найчастіше і вимушені) умови для реформ складаються в зростаючій фазі ділової активності світової економіки й основне їхнє завдання полягає в тому, щоб наздогнати передові країни. Для другої групи реформи починаються, навпаки, у нижчій фазі і мають на меті поживлення економічної кон'юнктури і переходу до фази підйому.

Що стосується саме української специфіки економічної модернізації, то їй властиво те, що всі реформи згасали не внаслідок вичерпання потенціалу, а через виникнення поворотних (інверсних) хвиль, наслідком яких, як показує історичний досвід, є виникнення контрринкової тенденції, що при визначених ідеологічних і політичних умовах може привести до виникнення перехідного (напівринкового) типу господарства [22].

Цілком закономірно, що в цілому трактування перехідних станів у соціально-економічному розвитку також базувалося на традиційному формаційному підході, а перехідні процеси розглядалися, як наслідок революційних перетворень і трактувалися, як періоди, протягом яких у характеристиках суспільства

є риси старого і нового. В даний час підхід до вивчення перехідних станів у соціально-економічному розвитку істотно змінився, і суть його полягає в тому, що перехідні процеси вивчаються вже як природні, закономірні стани суспільства і господарства в ході історичного розвитку. Причому виявляються вони не тільки і не стільки в лінійному і плавному рості, у сусідстві старого і нового, у поступовому витисненні споконвічних властивостей в міру набуття нової якості. Розвиток, що реалізується у формі якісних переходів, відбувається шляхом заперечення сформованих раніше структур і зв'язків, кількісних параметрів і елементів системи, у формі загострення протиріч, що виражаються в кризі і втраті стійкості системи.

Стійкість - термін, що не має чітко визначеного змісту. Стосовно до розглянутого випадку, стійкість можна визначити як властивість системи в процесі розвитку повертатися у вихідний стан при флуктуаціях зовнішнього середовища.

В даний час існує принаймні п'ять найбільш відомих концепцій, що претендують на розкриття загадки великих циклів економічної динаміки: відтворювальна концепція, одним із засновників якої був Н.Д. Кондратьєв; інноваційна концепція, запропонована Й.Шумпетером; концепція кризи капіталістичної системи, одним із засновників якої був Л.Троцький; демографічний підхід; довгострокові коливання економічного розвитку як вираження військових циклів [23].

Таким чином, великі цикли чи цикли Кондратьєва можна розглядати як порушення і наступне відновлення економічної рівноваги. Основна причина їх полягає у механізмі нагромадження, акумуляції і розподілу капіталу, достатнього для створення нових продуктивних сил. Початок підйому збігається з моментом, коли нагромадження й акумулювання капіталу досягають такого рівня, при якому стає можливим його рентабельне інвестування з метою, насамперед, радикальної перебудови основних фондів і формування нових продуктивних сил. Підвищення темпу господарського життя, ускладнене промисловими кризами середньої тривалості, викликає соціальну напруженість, активізує боротьбу за ринки збуту і загострює зовнішні відносини.

У таких умовах слабшають темпи нагромадження капіталу і, відповідно, підсилюється про-

цес розсіювання вільної частини. Згодом дія перерахованих факторів викликає уповільнення темпу економічного розвитку, що, в остаточному підсумку, неминуче веде до настання моменту перелому, що звичайно збігається з початком тривалої економічної депресії.

Цілком закономірно, що в цілому трактування перехідних станів у соціально-економічному розвитку також базувалося на традиційному формаційному підході, а перехідні процеси розглядалися, як наслідок революційних перетворень і трактувалися, як періоди, протягом яких у характеристиках суспільства є риси старого і нового. В даний час підхід до вивчення перехідних станів у соціально-економічному розвитку істотно змінився, і суть його полягає в тому, що перехідні процеси вивчаються вже як природні, закономірні стани суспільства і господарства в ході історичного розвитку. Причому виявляються вони не тільки і не стільки в лінійному і плавному рості, у сусідстві старого і нового, у поступовому витисненні споконвічних властивостей в міру набуття нової якості. Розвиток, що реалізується у формі якісних переходів, відбувається шляхом заперечення сформованих раніше структур і зв'язків, кількісних параметрів і елементів системи, у формі загострення протиріч, що виражаються в кризі і втраті стійкості системи.

Стійкість - термін, що не має чітко визначеного змісту. Стосовно до розглянутого випадку, стійкість можна визначити, як властивість системи в процесі розвитку повертатися у вихідний стан при флуктуаціях зовнішнього середовища.

Це підтверджується особливостями розвитку промислового виробництва в Закарпатській області.

Значні кількість промислових підприємств вийшли з кризи і зберегли достатньо вагомий конкурентоспроможний потенціал. Це засвідчує, зокрема, динаміка зростання виробництва у високотехнічних галузях та темпи збільшення експорту їхньої продукції за останні роки.

Найвразливішим місцем економіки області є структура промислового комплексу. За 2002 рік промисловими підприємствами області вироблено продукції у діючих цінах 1210,9 млн. гривень, забезпечувалось стале зростання обсягів виробництва до 2001 та 2000 рр. (рис. 1).

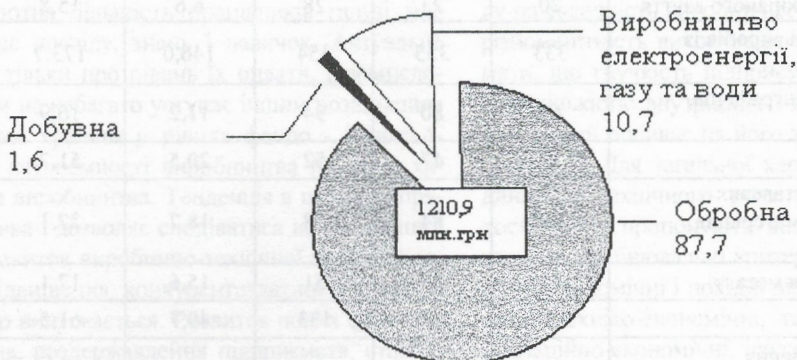

Рис.1 Структура обсягу виробленої продукції за видами промислової діяльності у 2002 році [11]

У структурі виробництва основну частку, зокрема 88,0 відсотка займає продукція обробної промисловості, якої вироблено на 12,5 відсотка за 2001 рік та 58,0 відсотка до рівня 2000 року. У

добувній промисловості вироблено продукції на 19,9 млн.грн., що становить 2,0 відсотка загальнообласного обсягу менше на 9,8 відсотка за 2001 рік (рис.2).

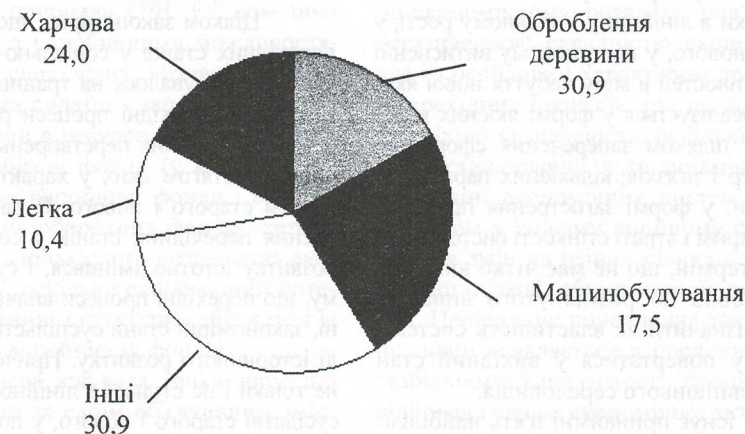

Рис.2 Структура обробної промисловості у 2002 році [11]

Збільшено порівняно з 2000, 2001 роками виробництво у харчовій промисловості та з переробленням сільськогосподарської продукції на 11

та 13,6 відсотка, легкій промисловості – 1,0 та 41,0, у машинобудуванні – 3 рази та 3,7 рази інших галузях (табл.1).

Таблиця 1 Кількість підприємств та обсяги продукції за видами промислової діяльності по Закарпатській області [11]

Види діяльності	Кількість підприємств (з врахуванням малих одиниць)			Обсяги промислової продукції у діючих цінах, млн.грн.		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Вся промисловість	1163	1214	1212	829,2	973,8	1210,9
Добувна	25	31	34	30,6	20,3	19,9
видобування енергетичних матеріалів	1	1	3	0,3	0,1	2,5
видобування неенергетичних матеріалів	24	30	32	30,3	20,2	17,4
Обробна	1101	1141	1120	672,7	846,7	1061,8
харчова та перероблення сільськогосподарських продуктів	333	289	269	187,8	232,0	255,5
легка	115	124	125	78,7	109,0	110,5
текстильна та пошиття одягу	95	101	97	72,1	93,2	95,1
виробництво шкіри та шкіряного взуття	20	23	28	6,6	15,8	15,4
виробництво деревини та виробів із деревини	333	355	354	146,0	173,7	183,0
целюлозно-паперова, поліграфічна, видавнича справа	67	80	94	11,2	16,9	18,4
хімічна та нафтохімічна	37	47	52	20,5	51,7	100,2
виробництво інших неметалевих мінеральних виробів (будматеріалів, скловиробів)	79	84	78	18,7	27,1	27,8
металургія та оброблення металу	43	57	51	15,6	17,1	11,7
машинобудування	121	143	133	49,7	61,5	186,0
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	37	42	58	125,9	106,8	129,3

На наш погляд, у даний час ефективним напрямком подальшого розвитку вітчизняної промисловості буде підвищення ступеня гнучкості підприємств до потреб ринку. Необхідність підвищення гнучкості підприємств до потреб ринку обумовлена багатьма причинами. Назвемо найбільш важливі з них:

1. Неможливо ніякими іншими шляхами довести стійко збільшувати асортимент і номенклатуру виробленої продукції. Вітчизняна і закордонна практика показує, що найменші питомі витрати на виробництво додаткової традиційної чи знову освоєваної продукції мають підприємства, найбільшою мірою здатні до перебудови (до переналагодження) традиційної схеми функціонування.

2. Поліпшення якості вітчизняних товарів з метою завойовування вітчизняного ринку і витиснення імпортованої продукції, а також виходу на зовнішні ринки. Це можливо здійснити лише за рахунок технічного переозброєння підприємств. Витрати на технічне переозброєння виробництва, як правило, тим нижчі, чим вище за інших рівних умов ступінь гнучкості підприємства, що переозброюється. Досягнення ж низької собівартості і ціни продукції за умови швидкої змінюваності її видів можливе лише при наявності у підприємства високого ступеня гнучкості до нововведень і потреб ринку.

3. Прискорене оновлення засобів виробництва. Не володіючи високою гнучкістю, підприємства не мають можливості широко використовувати передову техніку і прогресивні технології.

4. Використання висококваліфікованої робочої сили. Висококваліфікований потенціал працівників наукових, конструкторських і технологічних підрозділів у силу низької здатності діючої виробничо-технічної бази підприємств до змін у своїй структурі, до постійного саморозвитку виявляється незатребуваним.

Таким чином, підвищення ступеня гнучкості промислових підприємств до потреб ринку в даний час є не тільки необхідним компонентом їх подальшого успішного розвитку, але і можливістю існування, свого роду гарантією від банкрутства.

Економічний потенціал промислових підприємств досить високий. Він деформований, але не зруйнований. Виробничі потужності використовуються на більшості підприємств менше ніж наполовину. Абсолютна більшість працівників галузі має великий запас досвіду, знань і навичок. Актуальне питання тут тільки про рівень їх оплати. Промисловість України не набагато уступає іншим розвиненим індустріальним країнам у рівнях фондів - і енергоозброєності, наукоємності виробництва й інших характеристик виробництва. Тенденція в цьому напрямку сприятлива і дозволяє сподіватися на подальший успішний розвиток виробничо-технічної бази, що забезпечить підвищення конкурентоздатності і якості продукції, що випускається. Розвиток нових форм господарювання, роздержавлення підприємств, становлення реального власника, розвиток підприємництва

у галузі створюють достатню базу для подальшого розвитку промисловості.

Отже, наявність не цілком використаних виробничих ресурсів дає можливість широкого маневру в їхньому застосуванні, швидкої заміни одних ресурсів іншими, вибору найбільш сприятливих економічних регіонів для виробництва, швидкого нарощування виробничих потужностей по випуску продукції у відповідності з попитом.

Однак у даний час існує проблема щодо розвитку і уточнення методологічних основ і теоретичних принципів оцінки й аналізу ступеня гнучкості промислових підприємств до потреб ринку.

Термін "гнучкість підприємства" відноситься до маловивчених економічною наукою характеристик виробництва. Це пов'язано з тим, що при адміністративно-господарській системі керування здатність підприємств до оперативного і гнучкого реагування на потреби ринку не була одним з необхідних факторів нормального функціонування підприємства в зв'язку з гарантованістю постачань сировини, збуту готової продукції, низькою вимогливістю покупців до якості, споживчим властивостям, номенклатурі й асортименту товарів і послуг через їхню дефіцитність і плановість при розподілі.

За останні десятиліття в зв'язку з неухильним ростом номенклатури продукції і темпів її відновлення характер промислового підприємства став мінятися. Прискорення організації випуску нової продукції в сучасних економічних умовах виступає як найважливіший інструмент задоволення запитів споживача. У зв'язку з цим для підприємств стає важливим виробництво різних видів виробів при постійному освоєнні нових сфер діяльності. Гнучкість до потреб ринку стала головним фактором виживання підприємства в конкурентній боротьбі, про що засвідчують показники роботи промислових підприємств області (таб.2). Загальний обсяг промисловості у діючих цінах за 2002 рік склав 1210,9 млн. грн., або на 908,8 млн. грн. більше ніж у 1995 році. Інвестиції в основний капітал у порівняних цінах за 2002 рік склали 85,2 млн. грн. більше ніж у 1995 році. Середньорічна кількість промислово-виробничого персоналу зменшується, у 2001 році вона склала 55,4 тисячі осіб, що на 39,8 тисячі осіб менше.

Визначимо своє бачення цієї проблеми. З огляду на складність виробничих відносин підприємства і різноманітність виконуваних ним функцій, варто думати, що гнучкість підприємства визначається значною кількістю внутрішніх і зовнішніх факторів, кожний з яких впливає на його здатність до відновлення продукції. Для загальної характеристики гнучкості і динаміки технічного розвитку підприємств багато дослідників пропонують використовувати (розрахувати) такі оцінювальні критерії, як технічні, організаційні, економічні і похідні від них: організаційно-технічні, техніко-економічні, техніко-організаційні, організаційно-економічні, науково-технічні стану і розвитку технічної бази підприємства.

Таблиця 2 Основні показники роботи промисловості в економіці області [11]

	1990	1995	1999	2000	2001	2002
Загальний обсяг промислової продукції у діючих цінах, млн. грн.	2776,4	302,1	529,1	720,5	973,8	1210,9
Інвестиції в основний капітал у порівнянних цінах, млн. грн.	490,9	17,7	30,3	60,5	83,0	85,2
Середньорічна кількість промислово-виробничого персоналу, тис. осіб**	152,8	95,2	77,2	63,2	55,4	-
Промислово-виробничі основні фонди (на кінець року), у фактичних цінах, млн. грн.	1754,1	352,7	2078,9	2214,4	2407,4	2125,0
Рентабельність продукції промислових підприємств відсотків**	x	8,7	-0,2	-0,5	-1,3	-
Частка збиткових підприємств, відсотків	3,7**	17,4	57,4	61,1	54,5	30,6
Середньомісячна заробітна плата промислово-виробничого персоналу, грн.	250,30***	34,06	108,37	160,38	235,83	-

* Млн. крб.

** Без малих підприємств підсобних виробництв.

*** Крб. [11]

Використання такого широкого набору оцінних критеріїв для визначення стану і динаміки технічного розвитку виробництва досить часто призводить до того, що дослідження й активний вплив на технічний розвиток виробництва стає практично недоступним для широкого кола дослідників і виробничників, особливо якщо врахувати, що для розрахунку, наприклад, тільки техніко-економічного рівня виробництва необхідно, на думку багатьох вітчизняних і закордонних авторів, використання більш ста різних технічних і організаційно-економічних показників.

Термін "технічний розвиток" достатньо широко використовується в літературі. Загальновизнана думка, відповідно до якої технічний розвиток являє собою багатогранний процес перманентного і необоротного удосконалювання параметрів усіх складових техніки: машин, устаткування й інших компонентів засобів виробництва, технологічних процесів, способів і методів організації виробництва як кожного окремо, так і їхньої сукупності.

Ряд авторів дає розширене тлумачення терміна "технічний розвиток", що відноситься як до організації, матеріального і морального стимулювання праці. Так, наприклад, ряд вчених стверджують, що в процес технічного розвитку варто включати, поряд з удосконаленням техніки, технології й організації виробництва, також і процеси удосконалення систем оплати праці, розвитку соціальної сфери тощо. У той же час інші дослідники говорять про те, що технічний розвиток має яскраво виражений економічний характер [2, 4, 5, 7, 8].

Гнучкість - можливість переорієнтації виробничої системи без корінної зміни матеріально-технічної бази. Гнучкість об'єкта - внутрішньо приналежна йому властивість реагувати на зовнішні впливи (середовище) без корінних структурних змін. Гнучкість потенціалу підприємства - властивість підприємства переходити з одного працевдат-

ного функціонального стану в інший з мінімальними втратами і витратами при виконанні чергового завдання чи нової функції. Гнучкі виробничі системи - процеси виробництва, що реалізують всі достоїнства високого ступеня автоматизації без втрати гнучкості [13].

Ці і цілий ряд інших визначень поняття "гнучкість" свідчать про те, що під нею найчастіше розуміється властивість, що характеризує можливість переорієнтації системи, тобто пристосування її до навколишнього середовища. Більшість дослідників вважають, що за умов ринкової економіки гнучкість і адаптивність виробничої системи - неодмінна умова підвищення ефективності виробництва [21].

Під адаптивністю розуміється процес цілеспрямованої зміни параметрів, структури і властивостей об'єкта у відповідь на зміни, що відбуваються. А під адаптацією - процес пристосування будівлі і функцій системи до умов зовнішнього середовища [15].

Практично усім без винятку авторам присутне розуміння гнучкості й адаптивності як дуже близьких понять. До недоліків теоретичних розробок можна віднести те, що ніхто з авторів не розділяє таких понять, як гнучкість і адаптивність підприємства до потреб ринку. Виходячи з цього, цікаво відзначити, що вищенаведені автори використовують показники оцінки гнучкості виробничого потенціалу (виробничих систем), не завжди повно відбивають глибину і сутність таких складних і багатопланових явищ, як гнучкість до потреб ринку. Розглядається і гнучкість складових елементів виробничого потенціалу. Найбільш складні в структурному відношенні основні виробничі фонди, що включають різноякісні по гнучкості елементи. Деякі з них, наприклад спорудження і передатні пристрої, практично індіферентні до виду оброблюваних матеріалів і типу продукції, що випускається, тобто мають високу гнучкість. Гнучкість виробни-

чих будинків (виробничих площ) і транспортних засобів обмежується тільки габаритно-ваговими параметрами виготовлених виробів [1, 6, 16].

Виходячи з уточненого нами визначення гнучкості підприємства, ми пропонуємо викорис-

товувати удосконалений економічний механізм розвитку виробництва. Економічний механізм регулювання розвитку з урахуванням гнучкості промислового виробництва можна зобразити схематично (рис. 3).

Рис. 3 Схема економічного механізму регулювання розвитку з урахуванням гнучкості промислового виробництва

Таким чином, запропонований нами механізм регулювання розвитку промислового виробництва складається з економічних важелів та економічних методів.

2 ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

За умов ринкових відносин найважливішими факторами, що забезпечують підвищення виробництва, є, з одного боку, швидка реалізація у виробництві новітніх досягнень науково-технічного прогресу (НТП) і на цій основі – підвищення конкурентоздатності продукції; з іншого боку, постійне удосконалення системи управління виробництвом, що забезпечує оптимальне використання матеріальних, виробничих і людських ресурсів.

Якщо розглядати підприємство як об'єкт стратегічного управління, ми повинні в першу чергу знати, якими можливостями підприємство володіє в даний час, і які можливості воно буде мати в перспективі, щоб забезпечити свій високий статус на ринку.

Ці можливості в економічній науці прийнято називати економічним потенціалом. Термін «економічний потенціал» в наукових дослідженнях використовується, в основному, відносно територій, великих економічних районів, країни в цілому. Однак, оскільки підставою «піраміди» економічного потенціалу території є підприємства, що забезпечують виробництво товарів і послуг, є цілком обґрунтованим застосувати цей термін і щодо окремих підприємств.

Відразу обумовимо, що в теоретичному і практичному аспектах категорія економічного потенціалу навіть у територіальному розрізі вивчена недостатньо, хоча в науковій літературі обговорюється досить широко. Що стосується теоретичного осмислення економічного потенціалу окремого підприємства, то тут відчувається явний недолік.

Для визначення економічного потенціалу підприємства як об'єкта дослідження економічної науки необхідно, на наш погляд, зупинитися на теоретичних підходах до визначення категорії економічного потенціалу в дослідженнях вітчизняних і закордонних вчених-економістів.

У самому загальному вигляді потенціал розглядається як засоби, запаси, джерела, що мають

в наявності і здатні бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення визначеної мети [3]. Виходячи з цього загального трактування потенціалу і накопичених попередніх теоретичних знань, можна погодитися з наступним визначенням економічного потенціалу: економічний потенціал є сукупною здатністю економічних ресурсів, що мають в наявності, забезпечити виробництво максимально можливим обсягом корисних речей, що відповідають потребам суспільства на даному етапі його розвитку [9].

Переходячи до визначення поняття «економічний потенціал підприємства», зупинимося загалом на економічних задачах підприємства в умовах ринкових відносин і тих умов, що визначають його граничні можливості по досягненню мети.

Промислове підприємство звичайно визначають як господарську одиницю, що володіє економічною, організаційною і юридичною самостійністю і здійснює конкретну суспільну задачу, що полягає в створенні суспільно-корисних продуктів чи наданні послуг.

Процес виробництва на промисловому підприємстві складається з комплексних операцій, у результаті яких здійснюється вплив за допомогою засобів виробництва (машин, інструментів, обладнання) на предмети праці (сировину, матеріали тощо). Результатом виробничого процесу є матеріальний продукт чи послуги, реалізовані на сторону.

Щоб успішно функціонувати, підприємство повинно мати справу з економічними задачами не тільки сьогоднішнього, але і завтрашнього дня. У дійсності, цього не відбувається. Як відзначає найбільший фахівець в області управління П. Драккер, підприємства не приділяють майбутньому достатньої уваги, тому що сильно завантажені поточними справами і не можуть вирватися за рамки сьогоднішнього дня [10]. Однак, як відзначає він далі, зневага майбутнім — це тільки симптом, а дійсною хворобою є відсутність системних знань, необхідних для рішення економічних задач. З таким твердженням не можна не погодитися.

Загальна функція управління підприємством складається в створенні такої обстановки, що забезпечує досягнення мети діяльності підприємства. Можливості підприємства в постановці цілей обмежуються економічним потенціалом підприємства. Економічний потенціал визначає і засоби досягнення поставлених цілей. Роль економічного потенціалу при формуванні стратегії розвитку підприємства настільки велика, що без якісної і кількісної оцінки потенціалу управління підприємством можливо.

Основні економічні задачі для будь-якого підприємства можна сформулювати таким чином:

- функціонування підприємства повинно стати ефективним у майбутньому;
- потенціал, наявний у розпорядженні підприємства, повинний бути кількісно і якісно визначений і реалізований;

- діяльність підприємства повинна видозмінюватися відповідно до змін майбутнього розвитку економіки.

П. Драккер сформулював і запропонував систему загальних положень і правил, що застосовуються до більшості видів бізнесу і визначальних напрямків роботи підприємства, суть яких полягає в наступному [10].

1. Як ресурси, так і результати не існують споконвічно усередині підприємства. Вони існують поза ним, а підприємство лише перетворює зовнішні ресурси в зовнішні результати- економічні цінності.

2. Підприємство повинне досягати результатів не шляхом рішення проблем, а шляхом використання можливостей.

3. Ресурси варто виділяти на використання наявних можливостей, а не на рішення проблем.

4. Реальних економічних результатів можна досягти лише шляхом завоювання порівняльних переваг на ринку. Продукція, що випускається, повинна відповідати потребам покупців.

5. Отриману перевагу на ринку завжди потрібно розглядати як тимчасову, яка потребує постійного аналізу, наповнення новою енергією і новим напрямком руху.

6. Для забезпечення відповідності новим реаліям діяльність підприємства необхідно видозмінювати, змінюючи продукцію, ринок, канали розподілу в потрібному напрямку.

7. Досягнення справжніх економічних результатів можливе лише на основі концентрації праці, ресурсів, людських зусиль на тих ділянках, де здійснювані витрати дадуть найбільш значні результати.

На нашу думку, наведені положення варто використовувати як відправні при здійсненні підприємницької діяльності, її аналізі і виробленні напрямків підвищення використання наявних ресурсів, а саму підприємницьку діяльність варто розглядати як економічну систему, що перетворить зовнішні ресурси в зовнішні результати, здатні задовольнити справжні потреби покупця, і діючу за визначеними правилами з метою одержання максимального доходу.

Будь-яка система, у тому числі й економічна, є сукупністю взаємозалежних елементів, призначена для досягнення визначеної мети [14]. Усяка система не існує ізольовано, а знаходиться у взаємодії з зовнішнім середовищем стосовно даної системи.

ВИСНОВКИ

Українській специфіці економічної модернізації властиво те, що всі реформи згасали не внаслідок вичерпання потенціалу, а через виникнення поворотних (інверсних) хвиль, наслідком яких, як показує історичний досвід, є виникнення контрринкової тенденції, що при визначених ідеологічних і політичних умовах може призвести до виникнення перехідного (напівринкового) типу господарства.

Крім того, вітчизняний досвід дозволяє стверджувати, що постійне ігнорування урядом об'єктивних економічних реалій і перемога силових методів завжди були здатні викликати несприятливі наслідки для перетворення господарської системи, тому що подібна "революційність" для процесу економічних трансформацій несе в собі значний руйнівний потенціал на тлі дуже обмеженої творчої здатності.

Розвиток будь-якої соціально-економічної системи реалізується на основі різних циклічних закономірностей. Прагнення до безкризового поступального розвитку, його ідеалізація суперечить еволюційним механізмам розвитку. Безкризовість, у даному випадку, тотожна затримці розвитку, тому що позбавляє систему основи якісного удосконалення.

Позитивний вплив на стабілізацію і поживлення виробництва мала приватизація. Поступово відновлюються старі і з'являються нові народно-господарські зв'язки між підприємствами, але вже на економічно взаємовигідній основі. Активізують діяльність маркетингові служби підприємств, озброюючись передовим досвідом індустріально розвинутих країн. Величезну роль в оздоровленні економіки зіграла структурна перебудова промислового виробництва, що виявилася в закритті чи перепрофілюванні підприємств. Однак, незважаючи на деяке поліпшення роботи, положення промисловості в цілому залишається дуже складним.

Одним з головних недоліків усього попереднього етапу розвитку промислового комплексу варто вважати низьку здатність більшості підприємств досить швидко і з мінімально необхідними капітальними вкладеннями реагувати на потреби ринку.

У даний час ефективним напрямком подальшого розвитку вітчизняної промисловості буде підвищення ступеня гнучкості підприємств до потреб ринку. Вважається, що гнучкість підприємства - це здатність підприємства отримувати необхідний результат, що дозволяє йому освоювати за визначені терміни певну кількість виробів, які можуть бути зажадані ринком і у свою чергу дозволяють у майбутньому періоді отримати необхідний результат, що забезпечує виживання і розвиток підприємства.

Тому виділяється два напрямки розкриття гнучкості підприємства:

- для оцінки результатів діяльності підприємства в дійсному періоді, тобто для одержання техніко-економічних показників (результат для відновлення);

- для визначення взаємозв'язку підприємства і зовнішнього середовища, тобто здатності підприємства планувати і прогнозувати процес свого розвитку для відновлення (здатність до відновлення).

Виходячи з уточненого нами визначення гнучкості підприємства, ми пропонуємо використовувати вдосконалений економічний механізм розвитку підприємства.

Якщо розглядати підприємство як об'єкт стратегічного управління, ми повинні в першу чергу знати, якими можливостями підприємство володіє в даний час і які можливості воно буде мати в перспективі, що нас цікавить, щоб забезпечити свій високий статус на ринку.

Ці можливості в економічній науці прийнято називати економічним потенціалом. Роль економічного потенціалу при формуванні стратегії розвитку підприємства настільки велика, що без якісної і кількісної оцінки потенціалу управління підприємством неможлива.

Також у дослідженні проведено уточнення економічного потенціалу підприємства з врахуванням його майбутнього розвитку. Економічний потенціал підприємства - це сукупна здатність наявних у підприємства економічних ресурсів забезпечувати максимально можливе виробництво товарів і послуг, що користуються платіжоспроможним попитом на ринку з метою отримання прибутку та задоволення соціальних потреб.

Економічний потенціал підприємства є не що інше, як потенційний прибуток, а загальна величина економічного потенціалу підприємства може бути представлена як сукупність складових елементів потенціалу більш низького порядку: трудового, інвестиційного, інноваційного та інших.

У цілому запропонована схема оцінки економічного потенціалу підприємства дає можливість виявити й оцінити резерви економічної системи підприємства, а також глибше проаналізувати економічний механізм розвитку промислового підприємства, що і повинно стати предметом майбутніх досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптация промышленных предприятий к научно-техническим новшествам. В.М. Гончаров, Г.И. Дибнис, А.Ю. Пекин, П.В. Ромбах М.А. Парасюк и др. Под ред. докт. экон. Наук В.М. Гончарова. - К.: Техника, 1992.- 132с.
2. Богданова Т.К., Пресняков В.Ф. Методические проблемы моделирования производственно-технологической структуры производственного объекта. - М., 1989. - 252 с.
3. Большая советская энциклопедия. - М.: Советская энциклопедия. -1977.-Т.20.-С.428.
4. Варшавский А.Е. Научно-технический прогресс в моделях экономического развития: методы анализа и оценки.- М.: Финансы и статистика, 1984.-79с.
5. Васильев В.Н. Организация, управление и экономика гибкого интегрированного производства в машиностроении. М.: Машиностроение, 1986.-312 с.
6. Гибкие производственные системы массового и крупносерийного производства / Черпаков Б.И., Земляной В.В., Пак В.П., Феофанов А.Ф., Жукова Э.Л. М.: НИИмаш, 1984.-303 с.

7. Гибкие производственные комплексы /Под ред. Белянина П.Н. и Лещенко В.А.- М.: Машиностроение, 1984.- 394 с.
8. Гибкие производственные системы Японии: Пер. с яп. – М.: Машиностроение, 1987.-112 с.
9. Дорошенко Ю.А. Экономический потенциал территории. – СПб: Химия, 1997.-237с.
10. Драккер Питер Ф. Управление, нацеление на результаты. – М.: «Технологическая школа бизнеса», 1994. –156 с.
11. Закарпаття 2002. Статистичний щорічник./Виданий за ред. Ільтьо І.В. управління статистики, 2003. – С.100-103.
12. Инструментарий экономической науки и практики. Научно-популярный справочник/ А.М.Румянцев, Е.Г.Яковенко, С.И.Янаев. –М.:Знание, 1985. – 304 с.
13. Макаренко П.Н., Сычева М.А., Кириленко И.Г. Словарь-справочник «Предпринимателю агробизнеса» / Под ред. Макаренко П.Н. – Днепропетровск: Ожегов С.И. Словарь русского языка. М.: Гос. Изд-во иностранных и национальных словарей, 1961. – 900 с.
14. Криничанская Райтипограф., 1993. – 127 с.
15. Основи економічної теорії: Підручник: У 2кн., Кн.2: Підприємство, маркетинг, менеджмент. Відтворення в національному та світовому господарстві/ Ю.В.Ніколенко, М.М.Діденко, А.В.Шегда та ін.; За ред. Ю.В.Ніколенка.- 2-ге вид. Перероб. І доп.- К.: Либідь, 1998. - 272с.
16. Родионова В.М., Федотова М.А., Финансовая устойчивость предприятий в условиях инфляции. – М.: Перспектива, 1995. - 54 с.
17. Салыга С.Я., Костянян Г.А., Василичев Д.В. Управление эффективностью работы хозяйствующих субъектов. – Запорожье: ЗГИА, 2000. – 264 с.
18. Сборник мировых цен на продукцию производственно-технического назначения. – Киев: УкрНИИ маркетинга и внешне-эконом.инф., 1994. – 405 с.
19. Социально-экономические аспекты рационального природопользования в регионе/ Е.Л.Каплан, Э.А.Новиков. – Л.: Наука, 1989. – 126 с.
20. Управление эффективностью производства / Под ред. Проф. С.Я. Салыги. – Запорожье: ООО «Юлик, Лтд», 2001. – 376 с.
21. Управління підприємницькою діяльністю: оцінка, організація, прогнозування/ За ред. А.В. Чупіса.- Суми: Університетська книга, 1999.- 333с.
22. Хелферт Э. Техника финансового анализа. – М.: ЮНИТИ, 1997.
23. Шумпетер И. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Пер.с нем. В.С.Автономова, М.С.Любского, А.Ю.Чемуренко- М.: Прогресс, 1982. – 455с.
24. Экономическая статистика: Учебник/ Г.М.Гуров, Н.В.Зайцева, М.Р.Коконина и др. /Под ред. В.М.Проскуракова, Е.Н.Фреймунд, М.Р.Эйдельмана. – 3-е изд., перераб. И доп. – М.: Финансы и статистика, 1983. – 600 с.